

каталог / аўт.-скл. Н. Ф. Высоцкая. – Мінск, 1986. – 207 с.

10. Милюченков, С. А. Белорусское народное гончарство / С. А. Милюченков ; науч. ред. В. К. Бондарчик. – Минск : Наука і тэхніка, 1984. – 182 с.

11. Песні народных свят і абрадаў / укл. і рэд. Н. С. Гілевіча. – Мінск : БДУ, 1974. – 462 с.

12. Карскій, Е. Къ вопросу о влияніи литовскаго и латышскаго языковъ на белорусское наречіе / Е. Карскій // Русскій Филологическій Вестникъ. – 1903. – Т. XLIX. – С. 12–22.

13. Хрэстаматыя па гісторыі беларускай мовы / скл. У. В. Анічэнка [і інш.]. – Мінск : Выд-ва АН БССР, 1962. – 326 с.

14. Станкевіч, Я. Беларуска-расійскі (Вялікалітоўска-расійскі) слоўнік / Я. Станкевіч. – Нью-Ёрк, 1989. – 1305 с.

УДК 811.161.3373.421

В. М. Гусева, ст. выкл.
(БДГУ, г. Мінск)

ПРАБЛЕМА ВАРЫЯНТНАСЦІ І СІНАНІМІЎ Ў ТЭРМІНАЛОГІІ

Праблема сінаніміі ў тэрміналогіі на працягу дзесяцігоддзяў выклікае дыскусіі лінгвістаў, прычым не губляюць актуальнасці такія важныя пытанні, як месца і роля сінанімаў у тэрмінасістэмах, адрозненне тэрміналагічных сінанімаў ад лексічных, крыніцы і шляхі з’яўлення тэрмінаў-сінанімаў, іх класіфікацыя і інш.

Прыхільнікі нарматыўнага падыходу ў тэрміналогіі лічаць, што прысутнасць сінанімаў у тэрмінасістэмах не апраўдана, так як наяўнасць некалькіх тэрмінаў для абазначэння аднаго навуковага паняцця толькі ўскладняе мову навукі. Акрамя таго, адсутнасць сінанімаў з’яўляецца адным з важных патрабаванняў, якія прад’яўляюцца да “ідэальнага” тэрміна. На думку Д.С. Лотэ, такія з’явы, як поўная сінанімія, полісемія і аманімія не павінны дапускацца ў тэрміналогіі, а існаванне двух тэрмінаў для аднаго паняцця прыводзіць да таго, што “у адзін з іх паступова будзе ўкладацца змест ці больш вузкі, чым у другі, ці больш шырокі, ці, нарэшце, зусім іншы”. [1] Шэраг лінгвістаў (Л.А. Булахоўскі, А.Б. Шапіра, В.С. Ахманова і інш.) лічаць, што сінанімія не выконвае ў тэрмінасістэмах ніякіх функцый, а толькі перашкаджае рэалізацыі камунікатыўных задач у сферы навукі.

Існуюць і іншыя погляды на названую праблему. В.П. Даніленка лічыць, што сінанімія ў тэрміналогіі – натуральная праява законаў мовы і ёсць шмат прычын для існавання і ўжывання сінанімічных

найменняў аднаго і таго ж паняцця”. [2] В.М. Лейчык, С.Д. Шэлаў, С.В. Грынёў, В.А. Татарчук і інш. не толькі прызнаюць наяўнасць тэрміналагічнай сінаніміі, але і расцэньваюць яе як станоўчы працэс, які сведчыць аб высокім узроўні развіцця навукі.

У сучасных тэрміналагічных даследаваннях сінанімію разглядаюць як прадукт моўнага развіцця, важны для навуковага працэсу, у сувязі з тым што сінанімічныя тэрміны не толькі называюць адно і тое ж паняцце, але і могуць выяўляць розныя яго бакі і аспекты, таму іх з’яўленне абсалютна апраўдана. Іншымі словамі, “тэрмін апісвае тую ці іншую з’яву або аб’ект у межах адной тэрмінасістэмы, сінанім робіць тое самае, але з упорам на некалькі іншую дэталізацыю”. [3]

Ю.У. Слажанікіна вылучыла наступныя асноўныя крыніцы сінаніміі (і дублетнасці) тэрмінаў: выкарыстанне двух іншамоўных найменняў; выкарыстанне рускага і іншамоўнага найменняў; вар’іраванне формы тэрміна (словаўтваральнай, марфалагічнай, фанетычнай); з’яўленне ідыялектаў асобных даследчыкаў і аказіянальных тэрмінаў; стварэнне тэрмінаў за кошт выкарыстання ўласных імёнаў; існаванне сучаснага і ўстарэлага найменняў і інш. [4] Такая разнастайнасць шляхоў сведчыць аб тым, што “тэрміналогія папаўняе рэсурсы з розных крыніц і з дапамогай розных моўных сродкаў, што фарміраванне кожнай тэрмінасістэмы мае працяглую гісторыю, у якой адлюстроўваюцца асаблівасці фарміравання мовы пад уплывам унутраных і знешніх фактараў”. [2]

Нягледзячы на шматлікія даследаванні праблемы сінаніміі, у тэрміназнаўстве адсутнічае адзінае разуменне гэтай з’явы. Навукоўцы па-рознаму трактуюць паняцці “тэрмін-сінанім”, “тэрмін-дублет”, “тэрмін-эквівалент”, “тэрмін-варыянт”. Параўнаем некаторыя вядомыя тыпалогіі і класіфікацыі.

С.В. Грынёў вылучае тэрміны-сінанімы і эквіваленты, а сінанімы, у сваю чаргу, падзяляе на варыянты (атрыманыя ў выніку змянення формы тэрміна) і дублеты (сінанімы з рознай формай). [5]

К.А. Авербух у якасці варыянтаў тэрміна разглядае абсалютныя сінанімы (дублеты) і сінанімы па сінніфікацыі. [6]

У.М. Лейчык вылучае ў тэрміналогіі зместавую, фармальную, функцыянальную і стылістычную варыянтнасць, а сінанімію лічыць толькі праявай варыянтнасці. [7]

На думку Ю.У. Слажанікінай, варыянтнасць з’яўляецца фундаментальнай уласцівасцю мовы, а сінанімія – адной з форм яе рэалізацыі. [4] Даследчык прапануе наступную класіфікацыю:

Варыянты (дублеты):

- фанетычныя;
- сінтаксічныя;
- словаўтваральныя
 - суфіксальныя (аднакаранёвыя сінанімічныя словы з рознымі афіксамі);
 - марфалага-сінтаксічныя;
 - абрэвіятуры і шматслоўныя тэрміны;
 - словазлучэнні і складаныя словы;
- сінанімічныя тэрміны, з’яўленне якіх абумоўлена розным паходжаннем.

Н.У. Сандавала адзначае, што адносна тыпалогіі тэрмінаў-сінонімаў і варыянтаў не існуе адзінага меркавання і такое разыходжанне выклікана некалькімі прычынамі, у тым ліку розным разуменнем сінаніміі, разнастайнасцю крыніц тэрміналагічнай сінаніміі і інш. [8]

Даследчык вылучае семантычнае і фармальнае вар’іраванне тэрміна, у семантычнае ўключае сінонімы і дублеты (абсалютныя сінонімы), да фармальнага адносіць варыянты і прапануе наступную тыпалогію тэрмінаў-варыянтаў: абрэвіяцыйныя; марфалагічныя; словаўтваральныя; марфалага-словаўтваральныя; універбацыйныя (*нерухомая маёмасць – нерухомасць*); фанетыка-арфаграфічныя; эліптычныя.

На думку В.А. Татарынава, “сінонім (і варыянт) у тэрміналогіі – гэта актыўны моўны сродак фіксацыі новага погляду на навуковы аб’ект” [9]. Навуковец вылучае фармальна-структурныя варыянты, аномасіялагічныя варыянты і сінонімы.

Відавочнай уяўляецца адсутнасць адзінства і сістэмнасці у вызначэнні паняцця варыятыўнасці (варыянтнасці) тэрміна, аднак у цэлым можна вылучыць два асноўныя падыходы. Адны даследчыкі К.С. Гарбацэвіч і інш.) лічаць, што варыятыўнасць зыходзіць з адрознення у структурным афармленні тэрміна, такі від тэрміналагічнай варыятыўнасці называецца фармальным. Іншыя (С.Д. Шэлаў, І.М. Жылін і інш.) вылучаюць як фармальную варыятыўнасць (у плане выражэння), так і семантычную (у плане зместу).

С.Д. Шэлаў прапановаў наступнае азначэнне: “Варыятыўнасць (варыянтнасць) тэрмінаў – суадносіны рада тэрмінаў, пры якіх яны ўсе маюць агульнасць паняццйнага зместу, абумоўленую азначэннем (тлумачэннем) аднаго з іх, а паняццйнаы змест астатніх тэрмінаў можа быць растлумачаны трансфармацыямі моўнай структуры гэтых тэрмінаў як вытворных ад таго, які мае азначэнне (тлумачэнне),

прычым адпаведныя пераўтварэнні маюць месца і ў агульнай мове”. [10] На думку С.Д. Шэлава, паняцці “дублетнасць” і “эквівалентнасць” з’яўляюцца праявамі “сінаніміі”, а “варыятыўнасць” (“варыянтнасць”) – гэта асобная з’ява.

Такім чынам, нягледзячы на адсутнасць адзінага погляду, большасць сучасных даследчыкаў пагаджаюцца з думкай, што тэрміналогія, як і мове, у цэлым уласціва сінанімія. В.А. Татарынаў сцвярджае, што чым вышэй узровень развіцця навуковай думкі, тым разнастайней яе выражэнне ў моўных формах. [9]

ЛІТАРАТУРА

1. Лотте, Д.С. Основы построения научно-технической терминологии. Вопросы теории и методики / Д.С. Лотте. – М.: Изд-во АН СССР, 1961.
2. Даниленко, В.П. Русская терминология: опыт лингвистического описания / В.П. Даниленко. – М.: Наука, 1977.
3. Таранова, Е.Н., Бубырева, Ж.А., Таранов, А.О. Проблема синонимии в специальной терминологии // Вестник ТПГУ. 2016. №2 (167)
4. Сложеникина, Ю.В. Терминологическая лексика в общезыковой системе / Ю.В. Сложеникина. – Самара: СамГПУ, 2003.
5. Гринев, С.В. Введение в терминоведение: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / С.В. Гринев. – М.: Московский лицей, 1993.
6. Авербух, К.Я. Общая теория термина: комплексно-вариативный подход: Автореф. д-ра филол. наук. – М., 2005.
7. Лейчик, В.М. Терминоведение. Предмет, методы, структура / В.М. Лейчик – М.: Изд-во ЛКИ, 2007.
8. Сандалова, Н.В. Вариологические аспекты юридических терминов в русском и английском языках (по терминографическим источникам): Автореф. канд. филол. наук. – Екатеринбург, 2010.
9. Татаринев, В.А. Теория термина: история и современное состояние / В.А. Татаринев. – М.: Московский лицей, 1996.